

Dr. Williams

Q

W

W

W

W

Q

W

W

W

Q

ЮО ОЛЕКСА ЩЕНКО

*Вірші
та поеми*

Видавництво ЦК ЛКСМУ
«МОЛОДЬ»
Київ · 1960

М
АК
ПОЧИНАЛОСЬ
ЖИТТЯ

СЯЙВО ПРАПОРА

Багряна ковдра землю вже покрила,
Троянди цвіт на вітрі тихо згас,
Але погляньте, як зачервоніла
Калина в цей осінній час!

Сама природа кольори охоче,
До прапора подібні, відбира.
І їх краса вбирає в себе очі...
Яка ж ти люба, осені пора!

Не лиш багряним калиновим гроном
Та щедрістю покосів і плодів, —
Ти люба нам цим прапором червоним,
Що нас єднає завжди, як братів.

І неказанно горді ми із того,
Що Ленін наш цей прапор засвітив.
У ньому світло сонця золотого
Всі люди бачать. Легше з ним іти!

Він нас гуртує і дарує сили,
Він у мільйонах дум завжди цвіте,
Все ширше й ширше розгортає крила...
О, як ми любимо ширококрилля те!

Бо в нас — широкі та ясні простори,
Бо в нас — широкі та ясні путі,
Нам засіяли Комунізму зорі —
У невсипущім трудовім житті.

Хоч листопадові вітри холодні,
А пісня тепла радо приліта —
Серця перекликаються сьогодні,
Серця перекликаються народні —
Москва, і Київ, і Алма-Ата,
Пекін,

Варшава,

Прага Золота...

Як любим пору цю, що «осінь»
зветься!

Вона давно нам стала за весну.
Тому найкраща нині пісня серця
Пролине легко в синю долину;

Тому думки від заходу і сходу
Летять із краю в край. То шле привіт,
Немов брат братові — народ народу.

...А сяйво прапора сягає небозводу,—
Під сяйвом тим
світлішає весь світ!

ПАРТІЇ КРИЛА

Щедру весну ми не просто чекали, —
Допомагали ми їй.
Теплого сонця не вистачало —
Ми ж не втрачали надій:

Землю зіграли ми серцем гарячим...
Віра в серцях повсякчас.
Все, що навколо, все, що ми бачим,
Радуює, друзі, нас.

Ген той завод, ген те місто високе...
Важко згадати хіба
Сповнені доблестю нашою роки?..
Там, де пустеля, — хліба,

Там, де пісків мутножовті хвилі, —
Повиростали сади...

Хто ж то казав, що були ми безсилі?
Хто? Подивитись прийди!

Все ми покажем: — Дивись! Це не
казка, —

Ми цю створили весну!
От — наша мрія! Оглянь же, будь
ласка,

Цю землю, плодами рясну.
Світ дивувався — що то за крила
Нас піднімають щодня?

Світ дивувався — що то за сила
Наші серця сповня?
Звідки ті крила?
Що то за сила,
Що прибува повсякчас?
— Партії мудрість —

Партії крила
Над світом підносять нас!

Друзі раділи. А недругу-ворогу
Злість проганяла сон.
Він не жалів ні вогню, ані пороху,
Він переходив кордон.
Бажав попалити сади і заводи,
Розбити б усе йому...
Але розбили його народи,
І сонце прогнало тьму!

А розбивали, бо силу мали,
Сила — росла і росла!
Знову ми поле і сад плекали...
Партія нас вела.
Світ дивувався — що то за сила?
Іх і метал не спиня?
Світ дивувався — що то за крила —
Бач — піднімають щодня!

Звідки ті крила?
Що то за сила
Б'є джерелом повсякчас?

— Партії сила
Зростала, міцніла,

Робила міцними нас!
Ріки широкі братів не ділили,
Гори не ділять круті.
Маєм такі ми крила і сили —
Ніхто не ставай на путі!

Шлях до майбутнього, обраний нами,
Йде, наче сонце, в zenit.
Партія горда своїми синами,
Що люблять високий політ!
Від перемоги до перемоги
З Леніним будем іти!
Будем бороти важкі перелоги,
Зводити нові мости,
І Дніпрогеси, і Волгобуду...
Нового щастя в праці прибуде!

Світ дивувався раніш: — Що за крила
Нас піднімають щодня?
Знає тепер він, що то за сила
Наші серця сповня.
Сонячні крила!
Народу сила
Ввіходить в серця повсякчас.

Партії мудрість,
Партії крила
Над світом підносять нас!

В СУЗІР'І НАРОДНОЇ СЛАВИ

Роботящим умам, роботя-
щим рукам.
Думать, сіять, не ждять.

Тарас Шевченко

Зірок із вишини багато світить нам,
А найлюбіша та, що за московським
часом
Спостерігаємо — на задрість всім
зіркам! —
В уяві лаврами її прикрасим!

Вона ж не просто зірка між зірок, —
Вселюдські мрії в тій зорі найкращі.

Її політ — новий науки крок,
В ній—розум, руки, славні, роботящі.

Москва говорить: — Все нам по плечу.
Відповідає Київ: — Так, під силу!
...Ви чуєте? «Лечу, лечу, лечу!»
Повів розмову наш супутник смілу.

І нашим думам впину теж нема,
Судилося новим з'явитись трасам,
То ж і не дивно — скорена пільма
Зорею новою, московським вірним
часом!

Дивіться всі! І слухайте усі
Супутника землі хвилюючі сигнали.
Вклоняємось найвищій ми красі —
Рукам і розуму, що висоту дістали.

І ще одна зоря в сузір'ї золотім
Народжена радянським нашим часом,
Велично зводиться комуни світлий
дім,
Його ми щедро зорями прикрасим.

Сіай, супутнику, над всесвітом в ці
дні
У перемог жовтневому сузір'ї!
Є радість ще одна для нашої рідні,
Що в чесному труді, у дружбі та
довір'ї.

А в когось від зорі темніє у очах,
Стає хтось до чужого хижим, ласим...
Такому не до серця світлий шлях,
Жовтневим обраний, непереможним
часом!

Та впину думам і рукам нема —
Це ми співаєм славу світлим трасам.
Хай відступає геть завіса-тьма,
Подолана моїм радянським часом!

БАЛАДА ПРО КОМСОМОЛЬЦЯ З УКРАЇНИ

Силу юнакову
Пробують кати...
Знову допит. Знову:
— Хто і звідки ти?
З переляку, може,
Занімів, скажи?
(Очі ворожі
Гострі, як ножі).

Сила наша втопче
В землю всіх, як є.
Признавайся, хлопче, —
В тім життя твоє.

... Кат всміхнувся, потім
Добрий, що й казати:
— Думаєш, що злотом
Будем купувати?
Обміркуй, нарешті,
Скажеш... І тоді
В щасті проживеш ти,
Роки ж молоді!

Як тебе звати?
Родом звідкіля?
Десь у тебе ж хата,
Рідна земля...
Десь чекає мати —
Син не поспіша:
Ніжна, що й казати,
У синка душа!
Думає матуся:
«От тобі й сини!»

... Хлопець обернувся:
— Слів цих не брудни
Язиком зміїним.
З хитрощами — геть!

Ми в бою не згинем!..
Вас чекає смерть!

І тоді у ката
Посмішка зника.
Зброю волосата
Зважає рука.
В ту ж таки хвилину
Знову виступа
На лиці звіринім
Дика злість тупа.

— Значить, настала
Нам потрібна мить.
Говори ж і далі,
Щоб... не заніміть!
Це твоя робота —
Поїзд під укіс?..

— Марні турботи!
Краще йди у ліс, —
Він тобі розкаже,
Тільки появись,

Він тебе, враже,
До дуба прив'яже
Ще й ногами вгору,
Головою вниз!

Знай, що нас — багато, —
Непокірні скрізь.
Жде тебе, кате,
Жде тебе розплата,
Хоч в нору залізь!
А тепер про себе
Трохи розповім.
Знать імення треба?
Звуся просто: Кім!
Ріс я у Трипіллі

Поблизу Дніпра,
Ріс я на Поділлі --
Радісна пора:
Засівав я ріллі
Наші для добра.

Далєбі ж, багато
Я вже розказав.

Чи не чуєш, кате,
Як шумить гроза?

... Куля просвистіла,
Хлопець пада ниць.
Та юнацька сила
В силі блискавиць, —
Що вогнем повіє
З-за лісів і рік —
Ворог німіє,
Падає вбік.

Ніч з вогнями синіми
Зникла грозова.
Хвилями весінними
Вся земля співа.
Хвилями неспинними
Слава та жива.

ВИШИВКИ

Кожен чув, хто був на Полтавщині,
Пісню решетилівських дівчат,
Вишивки яких — живі картини —
Піснею найкращою звучать.

Барви квітів розмаїті знаю,
Та таких — не зустрічав давно:
Як веселка справжня, цвітом грає
Білотканне ніжне полотно!

Серця цвіт невиданий я бачу, —
Маком палахкоче, зацвіта.
В нім — любов незмірена, гаряча,
В нім — дівочі радісні літа.

Квіти, квіти... Як же їх багато
Висіяно тут, на полотні!
— Це тому, — відказують дівчата, —
Що, як повні квіти, наші дні.

Люд живе, як цвіт весняний квітне,—
Як же нам не передать для всіх
Думи й почуття свої завітні,
Золотого сонця теплий сміх?..

В радісному хорі Полтавщини
Пісня решетилівських дівчат,
Вишивки такі, немов картини,—
Теж піснями щирими звучать!

НАША ЗІРОНЬКА-ЗОРЯ

Хто не гляне на Уляну,
Серце в'яне, наче п'яне,
Серце в'яне парубоче:
Йй сказать «кохана» хоче!
Як вона пшеницю в'яже,
Слова зайвого не скаже,
А на гулянці, дозвіллі,
Хто ще так співа в артілі?
Хоч і ростом невеличка
І літами молода,—
Всі вітають, величають
Героїнею Труда.
Не одна міркує мати,
Нишком глянувши з вікна:
— Отаку б невістку в хату,

Отаку б невістку взяти —

І проворна, і красна!

А які вродили в неї

На ділянці буряки!..

«Зіронькою» та «зорею»

Звуть Уляну парубки.

Хоч і ростом невеличка

І літами молода,—

Всі вітають, величають

Героїнею Труда!

Кажуть хлопці про Уляну:

— Квітка наша весняна! —

У артілі їй пошана,

Весь народ про неї зна.

Пісню щирю про дівчину

Заспіваємо нову,

Що для щастя батьківщини

Множить славу трудову!

Хоч і ростом невеличка

І літами молода,—

Всі вітають, величають

Героїнею Труда!

ГРУЗИНСЬКІЙ ДІВЧИНІ ТАМАРІ

...Цариця Тамара жила...

М. Лермонтов

Ти не та, не легендарна,
Хоч Тамарою зовуть,
Але, бачу я, немарно
Отакє ім'я дають!

Хоч царівен, річ відома,
Вже давно нема у нас,
Та чи в клубі, а чи вдома,
Чи на полі золотому
Ти — царівна без прикрас!

Не в одного молодого,
Бач, зажура у очах...
Горда, люба недотрого,
Ти в серця вселяєш страх!

Боязкі та малослівні
Біля тебе юнаки.
Чи вони тобі не рівня?
Знай, насміляться в царівни
Попросить вони руки!

І насміляться дорогу
Недоступній заступить.
Ту юначу перемогу
Слід було б — от їй же богу! —
У газетах об'явить:

Над одним щоб царювала,
Не гнітила щоб усіх!
На весілля щоб скликала
Всіх «пригнічених» своїх
Та щоб вина готувала:
Випить за красу — не гріх!

В СЕЛІ ІВАНА ФРАНКА

Оце ж тая криниченька,
Де голуб купався...

З народної пісні

Оце ж тая кузня славна —
Іскри кида в світ,
Іскри, що у серці здавна
Та й на много літ...

Іскри в простір полетіли,
Дивні, золоті.
Це ж вони роки світили
Й світять у житті.

То не іскри — серця ниті,
Сяєво співця.
Скільки сонця та блакиті
З одного слівця!

Скільки сонця!
В щирій пісні
Чар безцінних слів...
Почуттям у серці тісно —
Перейшли у спів.

Оце ж та вузька стежина —
В'ється скільки літ! —
Що виводила хлопчину
У широкий світ.

Це вона, хороші друзі,
Стежечка крута,
Що іде в лісах та в лузі,
Забіга в жита;

При сторічнім зелен дубі,
З рідного села,

Оце ж тая стежка, любі,
В дальній світ вела.

Оце ж ті дуби зелені
І зелений шум,
Доли-гори ці священні
Повні світлих дум...

І не тільки тут шуміли
Ці дуби йому —
Придавали нові сили
В осінь чи зиму.

...То не кузні жар розцвівся —
Жар душі розцвів,
Невгасимо розгорівся,—
Світить для віків!

МОЯ НЕЗРАДЛИВА ЛЮБОВ

М. С. Гришку

Я кликав не раз і не двічі
Тебе у тривожному сні,
Здавалось, дивився у вічі,
Як біля Дніпра навесні.
Хоч даль поміж нас пролягала,
Та потім зустрілися ми,
І нас в Придніпров'ї веселі вітали
Веснянії перші громи.

Я дум передумав чимало
Про тебе, про долю свою.
І серце про тебе співало,
Його я тобі віддаю.

Від мене далеко ти знову,
Як зірка ота в вишині,
Та завжди, неначе зірниця ранкова,
Ти дивишся в душу мені.

Почуєш мене ти, єдина,
І в парі ми будемо знов.
За вітром до тебе полину,
Моя незрадлива любов.
Синіють зарошені далі,
Шумлять на світанні гаї.
А я за тобою в печалі,
Пригадую очі твої...

Від мене далеко, неначе
Ранкова зоря від землі,
Та завжди тебе я замріяну бачу,
Ти світиш зорею в імлі.

ТРОЯНДА ОСІННЯ

Давно вже квіти ніжні відцвіли,
Давно їх пелюстки поблідлі впали,
І пам'ятають їх красу вже мало,
А хтось питає: — Чи вони були?

Похмура осінь вже над всім витала.
Далеко дні привабливі, коли
Проміння теж так райдужно цвіли,
І зігрівали нас, і чарували.

Та зацвіла троянда чарівна,
Немов протест явила свій вона,
Що осінь ходить—невблаганна сила.

Хоч пізно, та свою красу в одвіт
Побляклій осені, на весь безмежний
світ,
Незайману, небачену розкрила.

* * *

Осінь, осінь! Клена ніжний спалах,
Вітру свист, поблідлі стебла трав...
Осінь... Осінь в серці не приспала
Ті пісні, що навесні зібрав.

Осінь, осінь... В роздумі та смутку,
У повільнім плині тихих рік,
Ти мені даруєш незабудку —
Гордо цю любов нестиму вік!

Осінь, осінь... Заграва калини,
Хмелю шелестіння та курай...
Кожну фарбу і малу іскрину,
Серце, як безцінний скарб, вбирай.

Понесу в собі і шум і спалах,—
Спалах кленів, тихий сум вітрів.
Осінь, осінь серце не приспала —
В ньому знов народжується спів.

1956

* * *

Синіє перший сон, медунка,
А проліски вже одцвіли.
Луна відгукується лунко
Біля весняної Сули.

І ліс, і поле, й лугу килим,
Ще не дотканий, — все моє.
Он дівчина прямує з милим,
Назустріч — райдуга встає.

Здається, райдуга для неї
Як рамка з чудо-кольорів.
То промінь грає над землею
Чи погляд з-під шовкових брів?

Немає сумніву — щаслива!
За неї все тут промовля:
І перший сон, медунок злива...
Весною збуджена земля
Й Сула, що гомонить здаля...

І я скажу за неї теж:
Немає юним щастя меж!

ІРШІНСЬКИЙ ЛІС

І. Малаю.

З чуваським другом входим в ліс.
Цвіте ліщина. Доторкнись —
І полетить пилок у вись
Хмаринкою...

Вітрець приніс
Легенькі пахощі — десь квітне
Маленька квітка непомітно:
Фіалка, певно. Як привіт
Нам шле вона веселий цвіт.

Тендітний пролісок в гаю
Геть пронизав листки дубові:

Блакить ясну передаю
Тобі я з почуттям любові.
Ми Сеспеля¹ тут пригадали,
Простуючи все далі й далі.

Окопи перед нами, дзоти,—
Було солдатам тут роботи...
Проходять незабутні дати,
І час окопи засипа;
То знак твоїх трудів, солдате.

Вогню ішла стіна сліпа,
Перед собою все палила,
І чорну смерть несла вона,
Та пам'ять... Ні, не спопелила
І не згоріла дружби сила —
Вона цвіте, як ця весна.

Земля засипала окопи —
Зрівняла майже. Та не зник

¹ С е с п е л ь чуваський поет, що жив на
Україні. Слово с е с п е л ь по-чуваськи озна-
чає пролісок.

Той слід у пам'яті. І слава
Росте, росте із року в рік.

Братерства славі жить повік!

МИ ДУШЕЮ ВІДКРИТІ

Море сине заграє,
Море смілих вітає,
Радо їх зустрічає,
Їм ласкаво шумить.

О, яке ти широке,
О, яке ти глибоке!
Наче дума юнацька
Дні і ночі не спить.

Ми душею відкриті,
Наче море в блакиті,
Щоб рости і творити,
Кріпнуть наші ряди,
Щоб як море широке,

Щоб як море глибоке,
Щоб шуміло, як море,
Щастя наше завжди.

І землею і морем
Легко йти всім бадьорим.
Ми стихію підкорим,
Думи ясні у нас.
Думи наші прозорі,
Наче хвилі у морі,
Думи наші високі,
Як високий наш час!

Хвиля не зіб'є нас!

ПЕРША СТЕЖКА

З нас кожен і міцнів, і ріс
З гарячим серцем, не байдужим.
Життя — густий, манливий ліс,
Пройти його — нелегко, друже,
Бо ліс — не парк: прямих доріг,
Стежин рівненьких мало в ньому.

Не раз по схилів крутому
Я йшов крізь терн і вийти зміг.
Здавалося — не прогорнуть
Ту гущавінь. Але ніколи
Не обирав я легшу путь,
Хоч ця до крові ноги сколе.

Мій нерозчесаний Шамрай
(Так звали й звать дрімучий гай),
Ти наче царство Берендея
Для мене був... Проходив де я,
Завжди пригадував свій край.
І вдячний я тобі, старому,
Ти вчив упертим быть, суворим,

Лякав мене зеленим морем —
От-от втоплюся я у ньому;
От заблукаю, не знайду
В гущавині маленьку стежку.
І гордий шамотів щось дуб.
Зникала стежка, як мережка,
Обірветься вона, мов пряжа.
Куди ступити — не покаже.
Кущі я далі прогортав
І першу радість не забуду:
Я вийшов з лісу й заспівав,
Бо пісня сповнювала груди.
Я вперше розуміти став,
Чим горді наші добрі люди:
Своєю впертістю в шуканні,
А себелюбство — не про нас.

Ми тим і дужі, тим і славні,
Що не лишає віра нас
І шлях покаже повсякчас.

Оту, в Хоружівськiм гаю,
Нiколи не забудь стежину,
Крiзь терн колючий i ожину
Не кимсь протоптану — своєю.

1940—1941

СЕРЦЕ

Хороше моє! Ні, не скаржусь на тебе!
Кажуть, що навіть у перші дні,
Коли я побачив сонце і небо,
Ти вже приносило болі мені.

Чого не придумає лікар! Відомо —
Навіть в професора помилка є.
В серці моїм, як в багатому домі,
Ні, ти багатше, серце моє!

Горе і радість великого світу,
Землю в собі ти, мале, понесло.
В тебе ввіходили люди і квіти,
Ти не впустило до себе зло.

Сповненим добрим і чесним миром.
Може, тому я тебе й надірвав?

Бо нелегку, незвичайну ношу
Я тобі, серце, нести повелів,
І ти не відмовилось, ніжне, хороше,
Радість даруючи цвітові слів.

Ти не залізне — співуче у мене,
Ти — не камінне і не стальне.
Ти — як листочок осіннього клена,
Трепетне, в світі тримаєш мене.

Деякі є — прездорові на диво!
Спокоєм чомусь нагадують тлю.
Мають сталеву прокладку, можливо,—
В серце не впускають чужого жалю.

Житимуть довго тихі, спокійні,
Їх не хвилює ніщо і ніхто.
Ти ж все хвилюєшся, хворе та рвійне,
Битися будеш років не сто!

Що ж я з тобою подіяти маю —
Бийся, хвилюйся! Ще сила є?

Мамо! Тебе я в цю мить обіймаю.
Спасибі, мамо, за серце твоє!

23. I. 54

Ірпінь.

КЛАВА

Ще мені ще не раз присниться —
Школярі з торбинками ідуть.
В них веселі та збуджені лиця,
І весела до школи путь.
І себе поміж них я впізнаю
І побачу обличчя твоє.
Де тепер ти — звичайно, не знаю.
Голуб Клаво, а де ж ти є?
Третій клас. Дні далекі та милі.
Пальці наші в чорнилі завжди.
Що там пальці! І вуха в чорнилі!
В крейді чоло... науки сліди!
Чорна парта ота з порізом...
Ми сиділи за нею, згадай.
І удвох йшли Волошином-низом

На екскурсію в гай Шамрай.
Як дитинства нашого царство
Ти, Хоружівка, рідне село.
...Нас в гаю зустрічало птаство,
Нас дитинство за руки вело.
Я і зараз оте відчуваю
Нелукаве стискання руки.
Заблудити боялись ми в гаю,
Як на те ж — заблудились-таки.
Ми боялись, лякало нас віття...
Та озвались пташки у гаю,
І забулись казкові страхіття!
Полонили всю душу мою,
І мою, і твою полонили
Чародії оті — солов'ї..
Голуби — то дитинства крила,
Голуб — прізвище любе її.
В ті пісні ми б ще довго вслухались,
Та нас голос знайомий знайшов:
— Голуб з Ющенком знов
заблукались!
Олексію і Клаво! Агов! ---
Ми любили її нелукаво,
Хоч не раз говорила вона:

— Це не ти винувата, Клаво,
Що задачі сусід твій не зна?
Голуб Клаво! — А ти їй сказала:
— На уроці читав. От чому! —
Ну, а потім переживала:
— З школи виключать... Буде йому!—
Ну, а потім, я пам'ятаю,
Ти покинула наше село —
А куди шлях покликав — не знаю,—
Батько твій це зробив, як на зло,
Зруйнував наше царство зелене...
В школу потім я сам ходив,
І на парті тоді біля мене
Більше, Клаво, ніхто не сидів.
І тепер так бува, вдень чи вночі,
Згадки раптом приходять живі.
От і зараз пригадую очі,
Як дзвіночки оті лісові.
Та й не раз у житті пригадаю, —
Юність ніжним дзвіночком отим,
— Я назавжди узяв його в гаю —
В серці буде дзвонити моїм.
І, як голуб дитинства ясного,
Згадка нова крилом промайне,

Голуб Клава, до школи дорога,
Що тривожить і зараз мене.
Так дитинство коротке промчалось,
Зустріч наша не настає.
Ми ж з тобою і не прощались...
Голуб Клаво! А де ж ти є?

1955

ПОБУВАЄМ НА СУМЩИНІ!

Обходив я Україну —
І степи і луки.
Я душею всюди лину,
Славлю рідну батьківщину,
Людам тисну руки.
Гарні море, і Карпати,
І Дніпра долини,
І степів донецьких шати,
І Каховка нині.
Я ж вас хочу запитати,
Чи доводилось бувати
На полях Сумщини?
Чи були ви в Миропіллі,
Краснопіллі,
Білопіллі,

У Засуллі, що в калині,
Чи були ви у тихенькій
Липовій Долині?
Чи в Хоружівці бували,
Чи у Сміле мандрували?
З Білопілля поверни,—
Там зустрінуть вас Терни.
А чи знаєте Ромни?
А Червону Слободу,
Що, як воля, на виду?
Що, як квітка, на виду?

Обходив я Україну —
Луками, степами.
В лузі обіймав калину,
У мандрівку знову лину,
Друзі любі, з вами:
Побуваєм в Миропіллі —
Мирне поле наше,
Побуваєм в Краснопіллі —
Гарне ж поле наше,
Побуваєм в Білопіллі —
Чисте поле наше;
А в Путивлі, понад Сеймом,

Як не побувати:
Вибіг ліс вам навперейми —
Просить завітати.

Ти прислухайсь, любий друже,
Ковпаківці славні.

«Зашуми,— говорять,— луже,
Славу Ярославнам:
Тій, що проквіляє в «Слові»,
Тій, що в битви йшла грозіві»

І відлунює та пісня
В Глухові старому.
Ледь уловиш в шумі лісу
Грізний відзвук грому.

Кролевець не обминайте,
Завітайте, завітайте:

Що там за узорі —
Не відірвеш зору:
Рушники славетні там,
Під такі я став би сам,

Та підводять роки!
От мені мороки...
Вже дівчатам то не сором
Під отим таки узором
Стати на весіллі!
Недаремно ж ми говорим:
Слава крелевецьким зорям!
Руки майстра вмілі!

... Знову ми в Засуллі з вами,
Де Сула між берегами,
Хоч вузенька, невеличка,
Та вода в ній, мов з кринички:
Що вже чиста, що іскриста,
Як водиця дніпрова.
Покуштуй-но, подивись ти —
Це ж вона і є жива!
Ой гнучка моя Сула,
Де любов моя жила,
Де любов моя жила
Близько рідного села...
Он Шамрай — мій гай зелений,—
Відпочинемо в гаю,
Потім полем і — до мене,

У Хоружівку мою!

Завітаймо ще і в Суми,
Де над Пслон-рікою
Верби навівають думи
З шумом-осокою;

Перед нами ще Терни
І взеленені Ромни, —
Молода моя Сумщина,
Мов засватана дівчина,
Я ж закоханий навик
В чистоту криниць і рік,
В мирне поле,
В красне поле,
В біле поле — без кінця! —
У щасливу нашу долю,
В щирі сонячні серця,
У народ — співця й творця!

Шахт немає на Сумщині
І не сяють домни,
Та люблю я батьківщину,

Друзі, невимовно.
Хоч моря не на Сумщині,
Але є така причина, —
Глибше моря полюбив
Край оцей на Україні,
Де родився я і жив.
Він — у квітці-Україні
Сяйвом любих пелюсток:
З Сумщиною вона повна
Між сестер своїх — квіток:
Красне поле,
Біле поле,
Мирне поле,
Мирний люд:
Ти щаслива, наша доле,
І моє сумське роздолля,
І любов, і вільний труд!

ПЕРШИЙ КВИТОК

Синові Олеся

В дорогу ти вирушив, сину —
Годину в вагоні провів!
Мій хлопче, аж цілу годину!
Тож радості — без берегів;

Тож гордості скільки з отого,
Що ти, бач, не «мамочки» син!
Хоча недалеко дорога,
Та був ти в дорозі один!

В Ірпінь ти приїхав до мене
І вперше тримаєш квитка:

То смужка жовтава, зелена
І чисел мережка легка...

Усе на квитку тім по формі,
І ти — пасажир, як і всі.
Звичайний перон і платформи
Сьогодні в святковій красі...

Здалось — незвичайні вагони
І ввічливіші, ніж завжди,
Провідники...

Я з перону
Дивлюся. — Ходи-но сюди!

Виходиш, дорослий неначе,
Вітаєшся... Що й говорить,
Любов моя світла, гаряча,—
Хвилин цих ніщо не затьмить.

Дорогу в життя непомітно
Свою розпочати вже зміг.
Маленька мандрівка у квітні...
Попереду — безліч доріг.

Як батько — твою дорогу
Сьогодні благословлю.
Життя і ніжне й суворе,
Його я завжди люблю.

Люби його й ти і не бійся
Близьких і далеких доріг.
З народом журися і смійся,
З народом, що все перемиг;

Будь з ним у дні щастя й тривоги.
Він — сила життя, синок.
... На згадку про першу дорогу
Зберіг я твій перший квиток.

МОЇЙ ВЧИТЕЛЬЦІ

М. В. Димаровій

Де рідна хата, вишень два ряди,
Палахкотіли ще осінні квіти.
Сказала мати: — В школу, синку,
йди!
Сказала мати: — Вчіться, любі діти!

Уранці вже й перепічку спекла,—
Про школяра одна у неї думка.
І я пішов... Ще з вечора була
Готова в мене полотняна сумка.

Запам'ятав назавжди перший клас,
Перед очима — далечінь прозора...

Вже скільки років злинуло, а вас
Вітаю, вчителько, так, ніби вчора.

Той ранок, осінь мрійна, золота,
Малі дерева оточили школу.
Шумлять тепер, могутні, про літа
І лист скидають, наче дні, додолу...

У класі тихо. Схвилювали нас,
Учителько. Аж серце завмирає,
Бо вже перед очима ні, не клас —
Ввесь світ широкий без кінця та
краю.

Це ж ви завісу наче підняли,
І перед нами йде життя народу.
Іде чи плине хвилями Сули...
Ідуть віки. І рід на зміну роду...

Як вам подякувать за все тепер,
За двійку навіть — усього бувало!—
(Відклав я твір домашній на
четвер!..)
Найкращу б пісню вам, та й пісні
мало...

Я в першій класі. Той малий
буквар, —
Як таємницю, ви його розкрили.
Ви, певно, мали чарівливий дар,
Бо нам подарували дивні крила...

Ті крила легко нас перенесуть
Куди завгодно. Ваші крила — мрії.
В життя ви показали вірну путь —
Вона і зараз у очах зоріє.

...За третім класом і четвертий клас,—
«Сибіром» ми його тоді прозвали,—
Найхолодніший був! Та—диво!—нас
Ви, мабуть, серцем власним зігрівали.

Як наставала весняна пора,
Садили ми тоненькі осоки
І поливали — з лійки чи з відра —
І виростили з ними ясноворі.

Вузенька стежка, що до школи йшла,
Вона широкою дорогою ставала
І нас в життя упевнено вела,

У світ широкий, наш, радянський,
звала.

І скільки нас, то стільки і стежок,
Що всі в єдину сходяться дорогу!
В ході колишніх учнів чути крок —
То ви йдете, маленька,
щира,
строга...

І ми йдемо, і згадуємо вас,
І згадуємо наші осокори,
Що біля школи там, де перший клас,
Сягнули неба і тримають зорі.

Дозвольте в осінь цю піднести вам
Букетик квітів, як в далекий ранок,
І стати мовчки на далекий ганок,
Бо серцю вірять більше, ніж словам.

О перший клас в Хоружівці моїй,
І той далекий неповторний ранок...

Жовтень 1959 р.

УКРАЇНО, СЕРЦЕ МОЄ!

Вільні простори,
Поле і море,
Сяйво дніпровське, взеленений гай...
Кримського саду
І винограду
Лине взолочений шум по Дунай...

Україно, серце моє,
Сонцем слава твоя виграє.
О земле рідна, в щасті співай,
Волі, братерства великого край!

Нового часу
Зорі Донбасу
Світлом осяяли весь небокрай.

Шумом тополі,
Колосом в полі,
Радість, у серці моєму співай!

Мир на знамені,
Мрії щоденні,
Мир щедрим серцем оберігай.
Кличуть дороги
До перемоги,
До комунізму іде рідний край.

Колосом в полі,
Шумом тополі,
Земле, у серці моєму лунай.
Мовлять Карпати:
— Радуйся, мати,
З нами про волю велику співай!

Щастя народу,
Вічну свободу,
Дружбу священну, як сад, доглядай.
В дружбі з Москвою
Ми трудовою
Йдемо сім'єю, звеличений край.

Україно, серце моє,
Сонцем слава твоя виграє.
О земле рідна, в щасті співай,
Волі, братерства осяяний край!

1959

ТАК ПОЧИНАЛОСЬ ЖИТТЯ

Світлій пам'яті

учасників підпільної комсомольської організації «Так починалось життя» («За батьківщину»)

Федора Різниченка,
Миколи Єременка,
Леоніда Ткаченка,
Фені Внукової,
Олександра Омеляненка.

Автор

У Чернігівській області членів цієї групи («Так починалось життя») називають «Холминськими краснодонцями».

О. Федоров. Підпільний обком діє.

ітри і роки на твердім камінні
Лишають по собі глибокий слід,
Щоб навіть і граніти безгомінні
Про тих розповідали з роду в рід,
Чиї палають на камінні тому
Відомі, дорогі нам імена,
Про тих, що не спинились на крутому
Шляху, де смерть проносилась
страшна.

Охоче сонце сил їм дарувало,
Гроза їм дужих зичила громів.
Спочинку не бажали чи привалу,—
Про те ніхто й подумать не посмів.
Тому всі грані між життям і смертю,
Як павутину, час наш розрива.
Імен гарячих вікові не стерти,
Про них легенда твориться жива.

Переді мною дівчина й хлопчина
З далекого містечка чи села.
Обоє в сьомім класі. Парта, школа
Для них уже — перейдені мости...
...Сопілка озивалася довкола
В тихеньких звуках — сонця, висоти!

Вже кликали шляхи в життя манливе
І дівчину і юнака. Та ось
Ударила гроза, гаряча злива...
Шляхом війни іти їм довелось.

...Так. Це село. Впізнати його не
можна.

Пожарище... Глянь—комини від хат,
Мов шиї витягли тривожно
Й застигли так. Отут проходив кат.
Я не лічу в селі своїх зупинок.
Що дім, то пустка. Залишилось п'ять
Чи шість хатин. Сільради тут бу-
динок

Десь недалеко мусив би стоять.
Тут жінку наздогнав я. — Де
сільрада? —

Запитую. Вона відповіла:
— І я туди! Супутникові рада!
Надовго ви до нашого села?

Так поміж нами виникла розмова.
— Як ваш колгосп?
— Потроху вироста.—
І про минуле жінка мовить слово,
А в тому слові — горя гіркота...

Дивлюсь на неї — очі світлосині,
Така в них глибочінь — немає дна.
Чом сива голова? — мабуть, роки
причина,—
Та серцем, видно, молода вона.
А голос як дзвенить!

Та я ручуся —
Як в дівчини... Душі у ньому жар.
— Ви, певно, думали, що я—бабуся?
Я ж — комсомольський секретар.

...Ми не пішли в сільраду. Відпочити
На лавці сіли.
День в труді кипів —

Склярі кінчали вікна школи склити,
З другого краю — після теслярів.

Ген молодиці білять нові хати,
Ще пахнуть смоли, ще трісок гора..
...А школярі взялись озеленяти
Широку вулицю. Щебече діввора...

— Я прошу вас розповісти, хоч
знаю —
Це значить ще раз треба пережити
Те, що минуло...

— Але я гадаю,
Як знать важке, то радісніш творить.

...Вони боролись, щоб Вітчизні жити.

I

...Ліс, як привид, погляне з п'їтьми,
Ліс мовчить або — враз зашумить,
Нїби в руки вхопивши Холми,
Затискає, не хоче пустить.
А похмуре мовчання села

Серце громом важким потряса.
 Наче квітка рясна відцвіла,
 Пелюстками опала краса.
 Чи заснуло, чи вмерло ти,
 Що й каганчик не блимне в вікні?
 ...Відпливають осінні, сумні
 Хмари важко, неначе плоти.
 Ліс мовчить таємниче німий
 Або враз зашумить,
 як від сну,
 Він прокинеться в ніч навісну.
 Що він каже? Вслухайсь, розумій.
 То від жаху здригається ліс,
 Стрепенувся, дістав небозвід...
 Скільки він тут шумів, скільки ріс,
 А такого не зна його рід,
 Не доводилось бачить дубам,
 Щоб людей в глибину чорних ям
 З сміхом кидала чорна орда.
 А живий не тремтить, не рида.
 Серцем, гнівом живий промовля:
 — Ще багато для мене доріг,
 Хоч укриє мене земля,
 Але я ворогів переміг!

...Ліс стоїть таємниче німий,
Потім знов зашумить, як від сну,
Він прокинеться в ніч навісну.
Що він каже? Вслухайсь, розумій.

І вже чую не лісу я шум —
Неспокійні гучні голоси.
І вже бачу вас, сповнених дум,
Повних сил, і надій, і краси.
Ви приймали присягу свою —
Силу вашу в ділах впізнаю!..

Голос дівчини і юнака
В урочистій звучить тишині.
Мова кожного серця — палка,
І стремління гарячі — одні.
...Чути, чути в словах золотих
І любов, і клятьбу, й напуття.

...Зародився загін молодих:

«Так

починалось

життя».

Єднали їх мрії, вечірки в простору клубі,
Спортивні змагання, читальня,
вистави, кіно.
І все пригадати до болю їм радісно,
любо,
Усе, що недавно було і, здається,
давно...
Миколу Єременка встигли давно
полюбити, —
Він в школі і клубі порадник і
жаданий гість.
Ввіходь же у пісню, інспектор
політосвіти,
Про тебе й про друзів нехай вона
всім розповість.
Я бачу портрет твій. Зачіска волосся
скорила.
Прозора і ніжна відкритих очей
глибина.
З портрета твого повіває вольовість
і сила.

II

Наша хата в славнім Лісограді,
Небо синє — партизанський дах.
Нам тут раді, нам повсюди раді!
Сковує нехай фашиста жах,
Лиш йому та поліцаю-шкурі
Не злюбились люди лісові.
Ой, не до вподоби їм похмурі,
Довгі дні і ночі грозові.
А у наші лісові хорони
Люди йдуть, хоч стільки перешкод.
І рокоцуть перекаати грому:
«Ворогам не підкорить народ!»
Так впівголоса співає сам до себе
Партизанського загону вартовий.
«Наша хата під високим небом...»
Раптом тинь майнула.

— Хто там? Стій!

— Я «Життя»!

— Проходь, «Життя»!

— Ми зброї

Трохи принесли на перший раз.

— Де ж із зброєю твої герої?

Хай несуть!

— Виконуєм наказ! —

І метнулась Феня до канави,
Швидко повертається звідтіля.

— Це для нас придасться! Добра
справа!

Зброя нам — то наче хліб і сіль.

Як же ви гранати ці дістали?

— Чи не знаєш? Є у німців склад...

— Ну й дівчата! Вас розцілували б
Партизани за такий наряд.

Але хлопці у путі — не близько,

Це таке, хоч поцілуй за всіх!

...Радість у очах у нього блиска,

А одна дівчина тут же в сміх...

— Чи не ти це, Катю?

— Я, сусіде!

— І не снилось, щоб прийшла сюди!

— Хай з райкому хтось до нас

підійде,

Або нас в землянку проведи.

...У землянці стіни вогкуваті,

Хоч вогонь жаркий палахкотить.

— Чим вас, комсомольці, частувати?
— Дякуєм, прийшли ми не гостить.
— Дуже вам від серця всі ми раді!
Як ви Жовтень хочете зустріть?

....Наша хата в славнім Лісограді
Під густим сплетінням верховіть...

* * *

Йдуть неначе напідпитку,
І частівка з ними вряд.
«Не суши мене, як квітку
Сушить, в'ялить сонце влітку...
Чом не прийдеш, милий, в сад?..

Чи не віриш, чи не знаєш,
Як тебе кохаю я?
Більше в сад не поспішаєш...
Де ж ти, де, любов моя?

Милий, милий, серцю гірко...
Я прошу тебе — не муч.

Я зів'яла, як нагідка,
Як ромашка з гострих круч...»

І зітхає в такт гітара,
Балалайка не втиха.
«Де ти ходиш, моя пара?..»
Кличе пісня жениха.

Пританцьовує Дяченко
Та підтягує своє:
«Ти від мене далеченько,
Дорогий, а де ж ти є?..»
На веселий гурт погляне
Так, між іншим, поліцай:
— Заспівали — звісно ж, п'яні!
Заспівали... Що ж... Нехай! —
...Йдуть з гітарою. То ж звуки
Не змовкають голосні:
«Од Києва до Прилуки...»
(А швидкі дівочі руки
Що ж то ліплять на стіні?)

Хто подума, що під носом
У проклятих ворогів

Не частівки ми проносим,
А листівки — серця гнів!

І підморгують дівчатам
Музиканти-пустуни.
— А чого ж нам та й мовчати!..
(Тим листівкам присихати
До стовпів і до стіни).

...Аж на явочну квартиру
Донеслися жарти, спів.
— Значить, все гаразд! — Микола
Каже до товаришів.

* * *

З віддалених сіл до лісів прямували
селяни,
Перепустка — слово «Життя» на
їхніх устах було.
Вони ще і вчора душею були
партизани,
До серця вливалось одваги живе і
цілюще тепло.

Стривожені вкрай, метушилися фа-
шисти прокляті,
Зриваючи смужки паперу — побіля
воріт, на стіні.
«Гриміти боям і палати великій роз-
платі!
Серце народу не скориш, не спалиш
в огні!»

Оті папірці, здавалось, голосом люд-
ським кричали:
«Не вірте фашистам! Не вірте! Ідіть
в партизани, брати!
Борітесь — поборете, люди! Хай зги-
не ворожа навала!
Повернеться військо червоне! Ми му-
сим йому допомогти!»
Хто слова ті читає, за волю і прав-
ду повставши,
Йде в ліси, у яруги по жовтій стерні...
...До кожних дверей, до хати геста-
півці, вухом припавши,
Вслухаються знову, чатують. При-
нишкили при кожнім вікні.

Даремно! Марна робота!

Тоді, в божевільній люті,
У камери кидають німечних: старих
і малих — підряд...

Живцем заривають в землю. Та гні-
ву людей не закути!

...На землю, від горя сиву, в ту осінь
посипався град.

III

З свистом врізалась в тіло
Гаряча нагайка.

Ненависне летить озвіріле:

— Млеко, яйка!

— Тут обози ваші їхали,

Все забрали, повірте...

(А в душі підіймається віхола:

— О, який ненаситний звір ти!)

Скільки нас, нагаями помічених
І багнетом, щосили...

Скільки нас, нагаями посічених,

Вже забрали могили.

І холминська земля горбата
Ще горбатіша стала.
...Мла вечірня окутала хати,
Тишина в них запала.
І тоді, в тишині, я чую:
«За худобу нас мають безмовну!
Топчуть нелюди землю кровну...»
Гнів по хатах і днює й ночує,
Тіні, тіні від хат до лісу,
Тихо крадуться тіні.
Вечір виткав важку завісу —
Опустив на горби чорносині.

Чий то голос звучить?
Звідкіля?
Що то грізно навкруг
загуло?

...Розступалась від жаху земля,
Наче пекло її опекло.
Це ж під нею зариті живцем,
Це їх стогін прорвався важкий.
— Нас не вбили! Помститись при-
йдем!

Ми і мертві готові на бій!

Плач і стогін той донісся
У бори й діброви.
Все вжахнулося Полісся
По Десні і Снову.
Повертались партизани
З доброї роботи.
Не в одного свіжа рана —
Не об тім турботи.
У сусідньому районі
Славно бій тримали,
Не одні осінні гони
Вражим трупом вслали.
Вечоріло. — Що ж, хлоп'ята,—
Командир промовив,—
Ідемо не спочивати
В хату у діброві:
Спершу у Холми заглянем,
Не змогли раніше,
То тепер за муки, рани
Помстимося зліше!

Повертались партизани
З доброї роботи.
Не в одного свіжа рана —
Не об тім турботи.
Із Сядрина їм навстрічу
Чоловік із тридцять.
Гамірлива зграя птича
Хмарою куриться.

Кулемет плює вогнями...
— Зрозуміло, хлопці,
Що за стрічні під Холмами
При Малім потоці!
І з розгону партизани
Швидко їх накрили,
Бо мов клятва — свіжі рани
Кров'ю говорили,
Тільки дві лишились птиці:
Звісно ж, поліцаї.
— Ну, дозвольте роздивиться!
А, це ти, Грицаю?

— То куди ж ви так летіли,
Говоріть, «панове»,

На яке збирались діло?
Мо' до нас в діброву?
А в чувалі, на повозці,
Що то за начиння?
Розв'язали миттю хлопці —
Там лежав хлопчина.
В роті — кляп. А руки... руки! —
Ріже їх сириця...
— От тепер тобі, Грицаю,
Ми заграєм «Гриця»!

Коли хлопця вже звільнили,
Кинувсь обнімати.
— Це вони мене схопили
Біля старостату.
— Хто ж ти?

— Я? Ткаченко Льоня!

Про «Життя» чували?
Опинився я в полоні
В перший раз в чувалі.
Я вже думав, що в гестапо
Буду ночувати...
А в гестапо хижі лапи —
Вік би їх не знати.

— Ну, тепер поїдеш далі

Ти, хлопчино, з нами.

— Не хлопчина, бо п'ятнадцять

Сповнилося днями! —

Засміялись партизани:

— Ич, який великий!

— Що ж, Грицаю, «прошу пана»,

Закривай повіки.

Не побачиш більше миру,

Нагулявся, досить!

Хлопчик мовить: — Командире,

Серце моє просить,

Сам я хочу розстріляти

Шпигуна і ката!

Від моїх це друзів плата,

За «Життя» розплата!

...Принишки Холми у нічній кала-
муті,

Останні зірки у провалля сумні

Злітають мовчазно. Ні звуку не чути,

Ні вогник не блимне в маленькім
вікні.

В путі партизанам юнак невгамовний,
Що бачив, розвідав,— усе розповів.
— Там клятих немає. а там їх ще
повно,
Немов на толоці отих будяків!

...Нарешті у вікнах високого дому
Побачили світло. А що то за дім?
— Ото ж він і є! Щоночі у ньому
І регіт, і танці. Весілля у нім.

— Оце ж на весілля й сядринці спі-
шили,—
Було б їм весілля, а що ж то мені..
— Гранати!—

І миттю вони полетіли,
І квітка вогненна засяла в вікні.

* * *

В ту мить холмичани почули до
дного,
Як легко зітхнула земля уночі.
Нехай невелика, а все ж перемога,
А все ж від майбутнього наші
ключі!

Вчувалася пісня, неначе порада,
Не пісня, а сили незборної змах:
— Наша хата в славнім Лісограді,
Небо синє — партизанський дах...

За нею ішли, як за дороговказом,
Селяни із Жуклів і Сядрина,
Від Убеді, Снову,
В бори та діброви,
Бо кожному в серце проникла відразу
Проста й незвичайна вона.

Стогне Чернігів, стогнуть Прилуки,
Ніжин, Остер і Холми...
Гей, піднімайтесь, Боженка онуки,
Підем на ворога ми!

Стогне Десна і широкі долини,
Убідь стемніла і Снов...
Гей, за Вітчизну, за Батьківщину,
В бій вирушає Орлов.

Звістка летить швидше пtiці по-
всюди...

Люди ідуть до дібров.
Гей, начувайтесь, чужинці-приблуди,
В бій вирушає Орлов.

Йдуть партизани, Боженка онуки,
Бою не тихнуть громи
За рідний Чернігів, за рідні Прилуки,
За Ніжин, Остер і Холми!

Рідна Вітчизна у серці палкому,
До батьківщини любов...
За щастя країни — рідного дому —
В бій вирушає Орлов!
По всьому Поліссі ця пісня
звучала.

Всі знали, що Федоров — це ж бо
Орлов,
Що партія рідна народ гуртувала,
Щоб місця фашист на землі не зна-
йшов.

IV

Майже всі до війни вчили́сь в шко-
лі — у сьомім, десятім.

Світ розкривсь перед ними і книг,
і манливих наук.

У житті, повнім радості, тільки-но
розпочатім,

Як ловили пожадливо кожен світлий,
нечуваний звук!

Їх серця розкривались, мов квіти,
гарячі і повні,

Як весна починалась, так їх почалось
життя,—

Піонерські діла і далекі моря невга-
мовні —

Все збагнути хотілось і вивчити все
до пуття,

Що бентежило юнь — покоління ве-
ликого краю...

Гострий зір кожну краплю-іскрину
ловив

З кольорів, що висока веселка
збирає,

І дощем виливає на простір осяяних
нив.
Швидше хотілось зрости... Перешкод
їх бажанням немає.
Той до моря бажав, той дивився у
небо, коли
Срібнокрилий — стрілою! А інший —
про урожаї,
Ще не бачені, думав... Як мрії вони
берегли!
Чиста мрія підносила серце. Вона ви-
ростала,
Наче яблуня пишна за літо, —
дивися яка!
...А тепер, у війну, при свавільній
жорстокій навалі,
Піднялася стократ в серці юнім —
висока, гінка.
Пелюстки не зірвать, з квітки-серця
не вирвать надію!
Прийде час—і розкриєм сторінки не-
читаних книг...

...Різниченко учивсь в інституті, най-
дорожчу плакаючи мрію —
Інженером він буде! Мрію в серці
своєму беріг
І просивсь на війну. Не вдалося
вблагать воєнкома:
— Не дрібниця — хвороба. Лікуй-
теся спершу! — сказав.
Манівцями вернувся із Києва Федір
додому.
Наче свічка, горів. А за вікнами вітер
ридав,
Долітало в кімнату негоди ридання
невтішне,
Крик стривожених птиць краєв сер-
це, як гострим ножем.
І дивились докірливо хати друзів
його колишніх,
На стежки, що вкривались багнюкою
та споришем,
Як з-під брів поруділих, з-під стріх
насміхались неначе...
І дерева хитали гострі, холодні верхи.

Нічого, що світла в кімнаті замало
І що кімната занадто мала.
Розсілися тихо — хто на ослоні,
А хто на стільцях, півколом тісним.
Ледь видно з-за столу Ткаченка
Льоню,
Сидить Омеляненко поруч із ним,
Ось Катя Дяченко і Феня Шевцова...
Коси дівочі, хлоп'ячі чуби
При тьмяному світлі зливались в каз-
кову

Рухливу картину.

— Пройшло три доби,

Як ми не збиралися.—

Голос Миколи

Звучить в тишині. Відчувалося в нім
Все більше змужнілості, сили і волі.
Він ділиться серцем своїм запальним.
...Чадить каганець. А тінь від волосся
Скрадається, пада, приляже до стін...
— Що з Федором нашим? Чи ліки
вдалося

Дістати для нього?

— Видужує він! —

Відказує Феня.— Тільки не в силі
Ніхто його трохи хоча б вгамувать:
Лежати ще треба, так ні ж. «До
могили,—
Каже,— мені ще років п'ятдесят!»
Друкарських машинок зібравши
останки,
Він дві змайстрував — неначе нові.
А зараз приймач від ночі до ранку
Його відпочить не дає голові.
— Ого! То це добре! Не будем
надалі
Писать від руки. Друкарка в нас є,
З цим справиться Феня. Роботи
чимало!
Гаряча пора, хоч зима настає.
На завтра потрібно у ліс партизанам
Відправити лижі, чекати дарма.
Ми з Льонею дещо в районі
оглянем,
А Катя в Козилівку сходить сама.
Це ж днями відбудеться пленум
райкому,
До того ми зробимо все, як завжди.

...Дим у горлі застряв, наче кістка
суха і гірка...
Десь за вогнищем цим, неприборка-
ним, неозорим,
Вал міський, а за ним — Придесен-
ня й ріка.
Федір вирвавсь з провулка, з вогня-
ної домовини,
І повітря ковтнув, як міцного напою
ковток.
...На алеї лежала змертва від ляку
дитина,
Біля неї ляльковий маленький візок.
Мов хто ноги підрізав (може, й дій-
сно вже ноги відбито?).
Федір довго вдивлявся в безкровне
дитяче лице
І стискав кулаки. І так захотілося
жити,
Щоб помститись за все, щоб сповна
розплатитись за це...

Ні, того не забудь, завивання
хижацької зграї,

Свист і гул з висоти і нескінчений
вибухів грім.

Ні, того не забудь, як невинна
дитина вмирає

У палаючій місті, в Чернігові нашій
старім.

Ні, того не забудь, як літак за
людьми ганявся:

На дорозі курній скільки впало дітей,
матерів...

Мабуть, в тому весь хист отієї
«найвищої раси» —

Убивати безвинних. Та хто б ще
зробить це посмів...

— Як, тепер тобі легше?

— Легше, друзі мої. Вже здоровий!
Спільна праця із вами — про неї всі
мрії мої.—

...І вслухається ніч в запальну моло-
дечу розмову,

Горда ніч, бо за день тепер стала
невтомній підпільній сім'ї.

Тривожний вітер без упину свище,
В покрівлі шарить з чотирьох боків.
В призначену годину на горищі
Їх скільки там — дівчат і юнаків.
Жартує Федір: — Нікуди вже вище
Залізти нам, бо ж небо — для богів!
— Ну, що там в морі синього ефіру?
— Лови Москву, щоб жоден звук не
втік!
— Ввімкни! — благають. — Жарти
люблять міру! —
...Пройшла хвилина, та, здається,
вік...
А Федір ніби пробує терпіння...
— Ти справді — таємничий ворож-
бит.

...А за горищем темна ніч осіння.
Гойдання й тріскотнява темних віт.
І шарпає стару покрівлю вітер
Забутої хатини край села.
Нема й кутка, мабуть, на цілім світі,

Куди б пільма важка не припливла.
Все в хмарах, у дощі, в сльозах пе-
кучих...

Хтось Коцюбинського «Ідуть до-
щі...» згадав.

І от

як блискавка в товстих про-
рвалась тучах

Й відразу

ніби світлий день настав:

То прозвучало двоє слів в ефірі —

Безцінні, незабутні ті слова,

Із ними певність й нескорима віра

В серця ввіходить: «Говорит

Москва!»

І вітер знов на всі потужні груди,

На всі простори радісно співа:

— Москва жива! Москва говорить,
люди!

Москва радянська! «Говорит Москва!»

Біснуються нехай, в брехні своїй вто-
нувши,

Фашистські зграї. Не взяли Москву!

...І кожен думав: ще сьогодні мушу
Я людям передати вість нову!

В захопленні стискали друзі руки,
Хотілося кричать, співать... Чи бач,
Як Федору допомогла наука!

Яке ж це чудо — радіоприймач!
Так, справді чудо в лісовому краї,
В чернігівським Поліссі, на краю,
Де вітер лиш на хвильку завмирає
І знову силу міряє свою
З гнучкими соснами, з кремезними
дубами,

І що йому якась там далина?
— Ех, бути б нам крилатими віг-
рами...—

Уголос мріє дівчина одна.

...Ще так недавно школа. Даль ман-
лива...

І Пушкін, як гучний весняний грім:
«Мой друг! Отчизне посвятим
Души прекрасные порывы».
Тичини слово сонячного сплаву
У молодому серці прозвучить:

«Вставай, хто серцем кучерявий...»
Щоб нам — перемогти, щоб нам —
у щасті жить.

Ввиходьте, всі вітри, у нашу бунтів-
ливу

Гарячу кров! Ввиходь, весняний грім!
«Мой друг! Отчизне посвятим
Души прекрасные порывы».

А потім зустрічалися в підвалі —
Безпечніше, ніж на горищі тім.

Ці вечори, як свята, відзначали,
В підвал зайшовши, як в найкра-
щий дім.

— Нехай ще бідні, друзі, в нас хо-
роми,—

Казав Микола, — та Москви тепер
Ми чуем голос. Правда нам відома!
Ти, Федоре, віднині інженер!

Пливли горбаті хмари листопада.

Вже наближався сьомий день. І знов
В уяві оживає: ряд за рядом

Йдуть люди... Пісня і тепло розмов...
Веселі, нескінченні зорепади
Під вечір золотять верхи дібров.
Таке далеке все те. Промайни
Ще раз в уяві: Жовтень до війни!
Ні, не забути гомінливу площу,
Колони учнів, матерів, батьків.
Ні, торжества забудь не зміг нікто ще
І не забуде до останніх днів.

...В похмуру ніч зібрались знов —
не мало
Було хоробрим друзям нових справ.
— Я думаю, й на малярів ми склали
Як треба іспити! — Микола жарту-
вав.

Слова на закликах запломеніли,
Народжуючи ранок уночі,
Гуртуючи серця людей і сили.
— Життя, життя ми, друзі, сурмачі!
Від світлих слів так у підвалі світло,
Так серцю легко.— Ранок виплива.
Проміннями гарячими розквітли
З Москви передані по радіо слова,

І над селом вони устали радо:
— Сьогодні сьоме, сьоме листопада!—
Хоч сонця не було, та засіяли
Червоним променем знамена всюди.
На вікнах світло тих знамен загло.
Повеселілі з хат виходять люди —
На вулицю ідуть вони широку,
Де лозунги, мов цвіт живий навколо...
Так Жовтень зустрічали ми щороку
На площах людних, у тісному колі.
О прапори Жовтневих днів гарячі!
В цю мить відчув тут кожен і поба-
чив
І голубу весну, і сонце у блакиті,
І золото степів — у пшеницях та
житі.
Як шовком чистим шелестять зна-
мена...
І в кожне серце приливає сила,
Немов вода джерельна та студена
Людей велику спрагу утолила.
Інформбюро їм правду розказало,
Москва серця гарячі піднімала.

Стрепенулись чорні дерева.
«Зона заборонена». Та місяць,
Рух його — попробуй, зупини.
А він сам жажнувся і зупинився,
Не впізнав своєї сторони.
Потім швидко він полинув далі
Сонцю вість страшну переказать.
Бачив він, як в петлях загойдались
Ті, що третій день уже висять.
Вогнива пекельного для ката!
Помсто! Спели ж ти їх мерщій,
Щоб вітрам і попіл розметати
З тих, що край четвертували мій.

...В холодну нічку, у вітри
Постаті зникають три.
Вдалину, поміж снігів,
Хто їх в пізню ніч повів?
Місяць, краще не світи!
Вітер, снігом замети
Обережні їх сліди —
Ворогів не наведи!

Простір. У снігах лани.
Тут ходила щовесни,

І щоліта, і під осінь
Юна пісня стоголоса,
Пісня щастя промениста
Комсомольця, тракториста.
Дуб, що триста літ стоїть,
Скільки ще тобі століть
Тут стояти, вартувати,
Все, що бачив розказати?
Потім ти розповіси,
Як ходили ми в ліси,
Як блукали тут навколо
Ми не з косами, а з толом;
Як стрічали партизани,
Слово ласкаве казали,
Як в землянці лісовій
Планували новий бій.
Потім ти розповіси,
Як ходили ми в ліси,
Як за те, що принесем,
Нас хвалив товариш М.
Розкажи, що комсомол
Добре знав рушницю й тол,
Що помічником в усьому
Був підпільному райкому.

Задумавсь: «Не з неба папірчики
білі!»
— Ну, що ти поробиш? Таке й в
Сядрині —
Відозви, листівки... Ну, що тут ро-
бити?—

І пише в гестапо він «зводки» сумні,
І прикладає листівки підшиті:
— Це в «доказательство» їх повезім,
А інші й показувать сором і тільки —
Його обізвали словом таким,
Що... Ні, це не з неба, не з неба ли-
стівки!

В Холмах подивились: «Такі, як
і в нас».
І спазми стискають горло від люті...
На кожному стовпі чорніє наказ,
Та про підпільників звістки не чути.
Ніхто не бажає марок отих,
Що кожен наказ на стовпі пропонує.
...Сніг пада і пада, нітрохи не втих.
«Листівки не з неба!» гестапо
міркує.

VII

Є в житті незабутні дати —
Пам'ятають їх роки, віки.
Як про ваші діла не згадати,
І дівчата, і юнаки...
В ніч глуху не здригнулись від
страху,

Ваших душ побоявся страх:
Не зійшли з бойового шляху,
Кликав далі і далі той шлях.
Вам за нього не страшно муки.
Як словами про все розказать?
Вам ламали пальці і руки
І вогнем прикладали печать...

Шаленіли кати від люті,
На підлогу кидали ниць...
...Ніч розпатлана, ніч закута
Скиглить голосом зраних птиць.
Ніч жахається за дверима...
Не побачиш такого в сні...
Юність! Сила твоя незборима,
Хоч волосся твоє в сивині.

...І підводяться Федір, Микола:
— Хоч заріж, хоч печи, хоч стріляй,
Нас нелюдські пронизують болі,
Та не зрадим радянський край.
Ми не вчилися зраджувать матір...
Серцем, кров'ю, гнівом своїм
Я клянуся життя віддати —
Більш нічого не відповім! —
Ні, словами цього не сказати —
Тут замало найкращих слів.
І за них промовляли
Серце,
 кров,
 гнів.

Погнали вранці їх на берег річки —
Останній ранок і остання путь.
Горіла на снігу червона стрічка,
Шептали сосни: йдуть, ідуть, ідуть...
І на плече товариша слабші
Спиралися: останній дружби знак,
Остання путь у незвичайну тишу...
Крилом прощався ген здаля вітряк.
І думка в ті хвилини промайнула:

«Як мало зроблено...» Ворожий сміх...
В серця їм поглядають чорні дула:
То смерть вдивляється. Та не зля-
кає їх.

І ніби вперше бачать комсомольці
Це березневе небо, синю даль,
І перші бризки ще скупого сонця...
— З усім прощатись невимовно жаль.
— О, як тебе люблю, Вітчизно мила,
Я серцем бачу прозелень весни.
Я бачу — піднімає дужі крила
Народ нескореної сторони.
Я серцем бачу.

...Федору в катівні
Повибивали очі голубі.
«О небо, небо, і прозоре, й дивне,
В якому промені та перші голуби
Заворкували... Дні весни чарівні,
Вас не побачу...»

Федору згадались
Кохана, друзі, рідний інститут.
Чи будуть знати по війні, що тут
Його думки назавжди обірвались?

І в цій напруженій мовчазній хвилі
Під кригою забилася ріка:
Поглянуть в очі мужнім хочуть
хвилі —
І крига тріснула під натиском крихка.

...В серця їх поглядають чорні дула...
Але безсмертних, смілих кілька слів.
— Життя не вбить! — земля й дуби
почули,
Щоб їх запам'ятать на вік віків.

І де взялися сльози, в сніг упали
Із голих віт нахилених беріз.
Та в путь останню провести —
замало
В людини — слів, в берези — сліз...

Остання мить. Ні, ні, це не остання!
Заграло раптом сонце на вустах.
Живим — живе і вічне привітання,
Живим — живий, залитий сонцем
шлях.

...Весну я передчуваю,—
Очистяться ріки від криги,
Забродять берези соком,
Птахи прилетять здаля.
Березень кригу зламає
І впише сторінку до книги
Про поривання високі,
Яку прочитає земля.
Нап'ються щедрих променів
Поля, і діброви, і ріки,
Зернина викине стрілку,
Землю покриють вінки.
У весняному гомоні,
Життя нестихаючим гомоні,
Я голоси незабутніх
Впізнаю веселі, дзвінкі.
В просторах відлунює слово
Переклику тих, що не вмерли.
І слово, немов зернина,
Стрілку-стрілу викида.
...В Холмах була Феня Шевцова,
Шевцова Любов — в Краснодарі.

Серцями сім'я єдина,—
Гвардія молода.

Бурхливий проходить березень,
І річка кригу ламає.
Так починаються весни,
Життя починається так.
Берези шикуються в б'єрезі,
Виброджують соки прозорі.
І сонячне перевесо
У небі — як щастя знак.

Над молододою землею,
Над краєм дрімучим Полісся,
У синяві неба високого
Незгасні зорі цвітуть.
То очі цвітуть зорею.
Їх очі засяли.

Понісся

Звук чистий із чистого серця
Про вашу останню путь,
Про вашу безсмертну путь...

Весна приходить швидко, повна сили,
Наздоганяючи передчуття моє.
Щебетуни із півдня прилетіли,
І все, що спало, радісно встає.
Сади розбрунькувалися навколо
І навіть по-весняному запах
Торішній лист.

Терпка живиця й смоли
Настоюють повітря у лісах.
Як я люблю пробудження природи!
Воно, як вічний символ, — жить і
жить.

Нема, немає смерті для народу,
Бо всі серця весни єднає нить,—
По ній струмлять землі життєві соки,
Палкі серця наповнюючи вщерть,
Щоб подвигом нечувано високим
Навік перемогти,
розчавить смерть.

Весна, весна! Веселі перегуки,
І звуки, й кольори... Вслухайсь, ди-
вись...
...Я б ніжно землю взяв собі на руки,

До серця неспокійного притис
І обережно, як дитя, поніс...

Її красу, багату, незрівнянну,
З дитинства ми навчилися любити,
Й коли про неї кажемо «Кохана!»,
Одвічне слово, як нове, звучить.
В таку бурхливу сонячну годину,
Що підніма серця, мов на крилі,—
Я незабутніх, молодих, зустріну,
Йдучи по рідній звільненій землі.

Я бачу вас. Постаєте в уяві,
Веселі, дружні дочки і сини.
Йдете назустріч сонцю ви і славі,
Що зашуміла повинню весни,
Що скаже ваші імена луною —
Прості, звичайні, людські імена.
Постаєте живі переді мною,
Красиві, юні...

Навіть сивина,
Що вас торкнулася отак невчасно,
Старими не змогла зробити вас.
Неначе сонце (сяє і не гасне),

Так серця пал і зір ваш не погас.

... Вже скресли ріки. Покотили хвилі.
Зелений шум доноситься з дібров.
На братській вашій дорогій могилі
В гарячих квітах—всіх живих любов.

На перекличці юності живої
Подаєте ви голос повсякчас.
Із непокритою в жалобі головою
Проходить вами

виборений час.

Весь світ широкий буде ще вивчати
Той сплав сердець, оте палке лиття
Й продовжить пісню слави, розпочату
Про те, як починалося Життя.

Київ—Чернігів.

ДОРОГА В КАХОВКУ

ПОЕМА

I

Чудовий вересень! У тиші
Понад Дніпром кущі рясні
Здаються нам ще зеленіші
У перші у осінні дні.
Дніпро повільно і спокійно
До моря котить хвиль вали.
І на душі так хвильно, мрійно,
І пахне хміль.

Мабуть, були
Усі ми на Дніпрі в цю пору,
І не забудь отих нам днів —

Несе він урочисто гори
Зерна важкого й кавунів.
В цей час він гордий особливо
І радий особливо він:
Везе на баржах силу ниви,
Багатоїлля наших гін;
Колгоспну працю невсипучу,
Турботу нашого села.

...Вони зійшли удвох на кручу.
Рікою баржа пропливла.
На баржі помідори спілі
Вогнем цвіли, полум'яніли,
Переливались кольори.
Все видно на Дніпрі згори.
Там пролітає швидше птиці
Моторний човен, там пливе
З вітрилом інший.

Бронзолиці

Вдвох сходять вниз — Дніпро їх зве.

І наче плін ріки — розмови
Невпинний поміж ними плін,

Вона — полтавка чорноброва,
Смоленський він, Росії син.
Біля Дніпра дім відпочинку,
Зійшлися їхні тут путі.
Тут дружби почалась сторінка,
Щоб завжди сяяти в житті.

Чудовий вересень! І славна
Оспівана оця ріка,—
Неначе символ дружби,
здавна
Ясна, широка, не мілка.
Вона з Смоленщини моєї
Свою розпочинає путь.
І білоруською землею
Ці хвилі споконвік пливуть.
Вже час прощатися прийшов —
Це ж завтра вранці ждуть дороги.
І перші спалахи тривоги
Майбутня залиша любов.

* * *

На другий день про Постанову
Довідався в дорозі він.

Про нову на Дніпрі будову
Йшли вісті із усіх сторін.
«Каховку» хтось почав. Співали
І молоді, і старики.
...Сергій замріявся. Не мало
Для нього значить край ріки
Те славне місто: у двадцятім
Його там батько воював.
Жовтневим посланцем завзятим
Він ворогів перемагав.
Гаряча куля підкосила
Біля холодної ріки...
Там братська височить могила,
На ній — безсмертники-квітки.
Плацдарм каховський... Вчитель

в школі

Про нього спогади приніс —
Він все розповідав поволі...
Сергій учивсь, без батька ріс.

Яким же красенем, нівроку,
На радість матері зростав!
...Дніпровську течію широку
Він в сорок третім форсував.

Дніпро, Дніпро... Батьків дороги
І їх окрилених синів...

Сергій замріявся. До нього
Сусіда обізвавсь, підсів,
Щоб покурить.

Колеса ловко

Пристукують щомить собі:

— Каховка,

Каховка,

Каховка...

(Прославлений край в боротьбі).

— Каховка,

Каховка, Каховка...

Чому б не поїхать мені?

На курсах пройду підготовку, —

Механік же я чи ні? —

Хоч їде Сергій додому,

В Смоленщину стелиться путь...

— Каховка,

Каховка відома! —

Колеса все б'ють та б'ють.

І дума його здоганяла

Наталку з Полтави струнку.

В той день Постанову читала
В газеті рядок по рядку...

* * *

Прошло з того часу півроку.
І от, не змовляючись, ні,
Неначе стрімкі потоки,
Помчали назустріч весні
Дороги... Дороги... Багато
Повсюди і всяких доріг:
Прямі у степах, як не знати,
Чи в горах круті — в Карпатах, —
Усяких шляхів багато.
Наталці — дніпровський проліг.
З Полтави поїзд примчався
На станцію Кременчук.
Дніпро сплеском хвиль привітався,
Мов потиском дружніх рук.

Усяких доріг в нас багато,
І їдуть по них неспроста.
В Каховку прагнуть Карпати,
Грузія, Алма-Ата.

Шосейні шляхи, й залізниці,
І сині шляхи водянї...
Наталці ніяк не сидиться:
«Все б обдивитись мені...»

Із палуби зайде в каюту:
— Ой, ця мені ще тіснота!
Тут ніде-таки й дихнути! —
Й на палубу знов поверта.
І широчінь перед нею,
І далина, далина...
Здається, летить над землею
Душею вона одна.
І знову п'янка прохолода
Про ранню весну нагада,
І дивиться довго на воду
Наталка, струнка, молода...
На палубі пісня луна,
І слухає, слуха вона:

Весняні хвилі простір затопили,
Блакить вгорі і в річці — аж до дна...
Кого не чарувала, не манила
Твоя, наш Дніпре, сива бистрина!

Як тільки сонце устає на сході —
Прийду до тебе, сили наберусь.
В тобі Смоленщини джерельні води,
Тобі дарує води Білорусь.

Де звелися круто
Береги Славути,
Слава йде дзвінка.
Гей, Дніпро наш грає,
Братніх трьох народів
Вольная ріка!

Чайки летять, щоб до води
припасти.

Черкнутись хвилі й знов — до
висоти!

Веселка засіяла, наче щастя,
І дзвонять, дзвонять радісно мости.
Злітають чайки. Постають в уяві
Далекі дні: Славутича сини
Ідуть на ворога за честь і славу,
Летять, як стріли, чаєчки-човни...

Ще ніби вчора тут кипіла грізна,
Нещадна битва, гей, на берегах.
За прапор Жовтня, за одну Вітчизну,

За партії непереможний шлях.
І чути слово Кобзаря-титана,
Його над світом підніма боєць.
Ясні вогні засяли Дніпрельстана,
Мов перемозі золотий вінець.

Несеш ти хвилі аж в далеке море,
Розносиш вісті, котиш в даль
століть...

Це ж ти відніс останню кров і горе,
Могутній наш, тебе нам вік любить.
Як тільки сонце устає на сході —
Прийду до тебе, сили наберусь.
В тобі Смоленщини джерельні
води,

Тобі дарує води Білорусь!

Де звелися круто
Береги Славути,
Слава йде дзвінка.
Гей, Дніпро наш грає,
Братніх трьох народів
Вольная ріка!

Так от він, той шлях «у греки»,
До моря далекий шлях.

О, як же було нелегко
По ньому пливти на дубах!
Кодак, Ненаситець, Будило,
Вільний, Дзвонецький поріг...
Дуб не один тут розбило
У пащі гранітних доріг.

* * *

В топці зацвіта червоний жар —
Не дріма Гаркуша-кочегар.
Він вугілля вправно підкида.
Жарко, жарко!.. Що ж, це не біда!
Кочегар на вахту миру став,
Вчасно прийде знову пароплав!
Їде архітектор, плановик.
І Наталя їде — рахівник.
Їдуть трактористи, мулярі...
Хороше весною на Дніпрі!
Вечір їх на палубі зустрів.
Їдуть до каховських берегів.
Їх в лице не знає кочегар,
Та серця один сповняє жар.
Їдуть люди рідні, не чужі,

З ними для Каховки вантажі,
Ті, яких Каховка дожида.
Жарко, жарко... Тільки не біда!
В топці гоготить червоний жар,
Не дріма Гаркуша-кочегар.

II

Отут, при Слауті старому,
Дороги зійшлись молодих.
Їм вперше весняного грому
Салют прозвучав і затих.

Я хочу ще раз про дороги
Промовити декілька слів.
Приходять по них перемоги
Прославлених будівників.
Вогні все видніш і видніше
На синій дорозі Дніпра.
Що рік зоряниць отих більше,
Бо світла, ясна в нас пора.
Побігли далекі дороги,
Яскравіші променів дня,
В безмежні степи від Волги,

І степ вічний скарб відчиня.
Побігли дороги від Дону,
В яскравих зірках Сталінград.
Життя набирає розгону,
Новий вкореняється сад.

Народ мій виходить знову
В простори
 на ранній зорі.
По ділу його і слову
Підводяться нові будови
На Волзі,
 Дону,
 Дніпрі.

У сяйві тих зір, як у призмі,
Дороги злилися в одну,
В дорогу пряму Комунізму,
В єдину вселюдську весну.

* * *

З Каховки вже лист до Полтави
Пішов, щоб Наталю знайти.

...Вона ж прожива в Бериславі,
Здіймає високі мости.
В Смоленщину не писала,
Бо десь у душі, в глибині
На нього обиду мала —
Мовчав чомусь довгі дні...

* * *

Свіжо запахло навколо сосною,
Так, як буває в лісі густім.
Тесля прославлений входить зі мною
В щойно закінчений сонячний дім.
Пахощі фарби, смоли і живиці,
Мов аромати найкращі, вдихав.
— Дерево добре — ніби та криця!
— Це білоруси готовили сплав! —
В слові звичайнім Руденка Івана
Гордості скільки й подяки, тепла!
Дарма хвалить він нікого не стане —
Гарячий характер, гарячі діла.
Щодня прибували з широких про-
сторів,
З Смоленська, Уралу, з карпатських
вершин.

Їх кликало серце. Священний їх п'орив.
Сміливі, завзяті вони, як один.

— Та для отаких — упертих, весе-
лих —

Мені потрудитися честь немала!
Хотілось, щоб швидше у нових осе-
лях

Вони поселились — їх кличуть діла,
Чекає велика і славна робота;
І наша бригада теслярська, скажу,
Чесно робила допізна, до поту.

Такою бригадою я дорожу!
Ми думали — швидше б, скоріш бу-
дувати!

Дружна бригада у нас, теслярів.
Правду кажу — нам було трудно-
вато,

А кожен з нас норми своєї перекрив!—
..Не хвалить себе він, але про нього
Слово сердечне вже чув я не раз:
— **Ще** пошукати теслю такого!

— А сам по професії він — водо-
лаз!

Інший сидів би собі склавши руки,

Для мене, мовляв, ще роботи нема...
А він—за сокиру, до дуба чи бука,—
Професія нова прийшла сама!
...І от він показує нові кімнати.
Пахне смолою, як в лісі густім.
Справжнього майстра легко впізнати
По радості, гордості: — Бачили дім?
А біля дому стоїть огорожа,
А у дворі — виноград вироста,
До синіх віконниць тулиться рожа.
Стеблом висока, цвітом густа.
Сонце і пісня — в кожную квартиру,
Прийде у гості й залишиться там.
Кожне зусилля наше — для миру,
Дім комунізму зводити нам!

III

— З третьої дільниці
Хлопець яснолиций
Чом пішов у другу?
— Щоб зустріть подругу.—
А друга дільниця
Насміхалась з Гриця:

Між двома домами,
А не вулицями
Хлопець заблудився!
До чого дожився...
— Я не заблудився —
Ніде заблудити!
На іншу дивився,
Що вміє робити!
Перше, ніж гордитись,
В неї вам повчитись!

Немудру цю пісеньку склали
Дівчата і хлопці гуртом.
До сонця вона долітала
Над синім і чистим Дніпром.
Працює на третій дільниці
Полтави дочка Земляна
Наталя, що славила «Гриця»...
На Дошці пошани вона.
З дівчатами швидко здружилась,—
Ніде веселіших нема!
В Гнатовській Фелікси вчилась,
Та знатною стала й сама.
Тепер штукатурам слава.

В роботі натхнення знайшла.
До матері пише в Полтаву
Про скромні свої діла.
«...Як добре, що я не в конторі!
Сиділа ж у ній без пуття!
Як любо отут на просторі —
Не схована я від життя!
Ви часто мені говорили:
— Тобі забувати не слід,—
Земля — наша радість і сила.
І прізвище наше і рід
Також від землі...—

Неозора,

Багата отут земля.
Вона — не мовчазна контора,
Вона до всіх нас промовля.
Вона про будови знає,
І їй, віковій, не до сну:
Електропугів чекає,
Неначе свою весну.
Вона оживе, як у слові,
Як в мрії Шевченка ясній.
Майбутня каховська будова
Енергію слатиме їй.

Матусю, я не забувала,
Що я — Земляна, — земляна —
На рідній землі зростала
І чула, як всіх нас гукала
На допомогу вона...
Ви не турбуйтеся, мамо,
Тут добре завжди мені,
Хоч важко бува, та з піснями
У праці проходять дні.
Напевно, до нового року
Переїдем в нові доми,
Світлі, просторі, високі,
Які побудуємо ми.
Не гнівайтесь, мамо кохана...
Дочка вас від серця віта.
Скажіть, чи за дні останні
Мені не було листа?..»

* * *

У веселому промінні
Ластівки вгорі.
У зеленому кипінні
Острів на Дніпрі.

Вихідний провести згодні
Всі на острові сьогодні!
На човнах дівчата, хлопці,
— Добрий день, ріка! —
І відлунює в Каховці
Пісенька дзвінка.
Там, на острові Козачім,
Ранок, шум вітрів...
— Скільки цвіту ми побачим —
Буйно заряснів! —
Їм навстріч зелені віти —
Острова рука.
— Всіх на гулянку зовіте! —
Острів заклика.
На тім острові об'яву
Дуб гіллям підняв.
— Буде в нас концерт на славу! —
Ранок прочитав.
— Неабияка в нас сцена.—
Шелестить трава,—
Декорація зелена,
Свіжа та жива!
— Починаємо програму! —
Голос прозвучав.

— Це б нам вальс «Дніпровські
хвилі»,

Та його нема...

Що ж — створити нам під силу:

Мрієм не дарма! —

...А Дніпро їх пильно слуха,

З радістю сія:

— З ними я збору посуху,

З ними — сильний я! —

...Там, на острові Козачім,

Не стихає спів.

Голосом дзвінким, юначим

Вечір продзвенів...

* * *

На Конференцію Миру

У Київ Сергій поспіша.

Співає душа бригадира,

Щира, хороша душа.

А ще ж яка радість у нього —

Вчора Наталю зустрів...

Щаслива дніпровська дорога

В шумі густих яворів!

Яке ж то було здивування,
Мов сон чарівний на зорі...
Зустріли удвох світання
В розмові палкій на Дніпрі.
— Не віряться якось... Та мрія
Зустрітись з тобою — була.
І саме — в Каховці...

Сергію.

Чому ж ти мовчав? Я не зла —
Всю правду кажи, Серьожо...
— Мовчав-то мовчав, але й ти...
Я думав — зібралася, може,
За іншого заміж іти...
— Лукавство ніяк не допоможе.
А де ж твої свідки — листи?
Як гнівалась... Скільки мовчати?
Чому не писав? Говори!...—
Не випадало стрічатись
Обом їм не місяць, а три!
А скільки ж вона ходила
По вулицях тих, що Сергій
Вирівнював вміло — до діла!
Він пильний... Сергій, дорогий...
— До техніки Бровкін мастак!

Про нього говорять так.
І крани високі покірні,
З руки екскаватор вести.
І друзі у нього вірні —
З такими дійдеш висоти.

* * *

Новосілля... Ходить чарка...
Грає, піниться вино.
А вино ж то має марку,—
Де робилося воно.
— Будь здоровий!
— Будь здорова!
— Це — «Перлина степова»!
— Наше це, міцне, з Азова!
Хто скуштує — заспіва!
— Киньте, що ви! Наше краще!
І ціни йому нема!
— Ні, не згоден я нізачо —
Чому краще? Ти дарма...
— А чи пив ти «Променисте»?
— «Оksamиту» покуштуй...
— Наше, як веселка, чисте!

— Нашим ти не вередуй! —
...Хвалять знову «Променисте»
Штукатури й мулярі,
А «Перлину» — трактористи,
Інженери й теслярі.
— Щоб ви смак мій розгадали,—
Каже весело Ваню,—
Я наллю вам «Цінандалі» —
Це вино, то вже вино! —
Тут підводиться з-за столу
Закарпатець Мирослав,
Пляшку він бере поволі:
— Про таке вино чував?
Славиться повсюди, друзі,
По мукачівській окрузі
І по рахівській окрузі:
«Ужгородське» хто не знає?
Не вино, а дивина! —
Тут не змовчав молдаванин:
— Нашу «Лідію» не знать!
Випий чарку — ясно стане:
Кращого не розшукать!
— Ні, не згодна! — раптом каже
Каховчанка молода.—

Наша вашу переважає,
Хоч і ваша — не вода.
«Лідія Каховська», знайте,
Добру славу зажила.
Всі по чарці випивайте! —
Вмить до вінця налила...
Випили усі по чарці
І погодились на тім,
Що немає місця сварці
В домі світлому, новім,
Що хороші маєм вина,
Радість наша, заіскрись!
Не проста у нас причина.
Скінчив діло — веселись.
В нас-бо свято — новосілля,
І хіба погано це,
Що в неділю ми за діло
Всі пили міцне винце?
А слив'янка у Наталі
З опішнянських слив така,
Що весь вечір танцювали
Вправні хлопці гопака!
...Де тепер Каховка нова,
У колишнім Ключевім,

Щира й радісна розмова
Поселилась в новий дім!

* * *

Ці перші дні в новім будинку
Ніколи не забути їм.
Ввійдім, читачу, на хвилинку
І ми в каховський новий дім.
Як затишно і світло в ньому!
В будинок щастя увійшло
Й не вийде вже із цього дому,
Бо щастя в праці те росло,
В серцях закоханих росло.
Зустріли вперше в місті цьому
— В Новій Каховці — рік Новий.
Тут перший лист Наталі з дому
Прийшов, за ним услід — другий:
Знайшов, нарешті, адресата
Сергіїв лист: він повернувся
Простемпельований вдесять!
— Тобі писав, а не комусь!
Читай, лишень! Читай уголос!—
Дружині говорив Сергій. —

Той лист шукає вже відколи
Тебе, Наталко...

— Любий мій...

Все вперше тут. У першій домі,
Що виріс в найкоротший строк,
Веселий гамір: ясно ж — в ньому,
У першій домі — дитсадок!
Вже другу весну тут зустріли
Разом Наталя і Сергій.
Вони вже в місті — старожили!
...Першотравневий вітре, вий,
Знамена вперше в цьому місті
Обвій, зашелести вгорі!
...Йдуть комсомольці, комуністи
В своєму місті при Дніпрі.
Йде садівник старий і юний:
— В нас будуть вулиці — сади...

* * *

...Перебирає учень струни
На скрипці. Пробує лади.
В Каховській він музичній школі

Твір перший виконає свій.
Наталя шепче: — Йди поволі,
Як грає! Стій, Сергію, стій! —
У тиші чути пісню скрипки,
І учнів дружній хор луна.
...Маленький лист ворухить липка —
В Каховку друга йде весна.
Ти чуєш, пісня та про кого?
О, скільки щастя принесла
В Каховку сонячна дорога.
 Ми живем в Каховці,
 У новому місті,—
 Збудували ми його,
 Де було село.
Вулиця Жовтнева
Нас веде врочисто.
Нас вітати сонце
За Дніпром зійшло.

Місто, наше місто
Вже відомим стало.
Тут в пісках тонуло
Тихе Ключове.
А внизу джерела

Сріблом чистим грали,
А за ними синій
Наш Дніпро пливе.

Кажуть старожили:
Де цвітуть стожари,
Де дзвінки, холодні,
Води ключові,
Сховано ключі там...
Не прості в них чари...
Про ключі ті мріють
Люди степові...
Хто ключі ті візьме —
Наближа майбутнє,
За яке народам
Переможно йти.
І засвітить зорі
Наш Дніпро могутній,
Йі загудуть в напрузі
Електродроти...
Про що люди мріють,
Партії відомо.
Це ж вона дала нам
Золоті ключі.

Вулиця Жовтнева
Зорями засяла.
Шлях жовтневий сяє нам
Сонцем і вночі.

Новою Каховкою
Ключове назвали.
А найкращій вулиці
Надали ім'я
Найдорожче в світі.
Радісно з ним жити:
— Вулиця Леніна,
Гордість моя!

* * *

Як легко тут!

Синіють води,

Зника Дніпро удалині...

Підкрався вечір — з небозводу
Розсилав зорі.

У човні

Наталя мовить до Сергія:

— Засвітимо ясніші тут

Ми наші зорі, наші мрії,
Ніж ті, що в небесах цвітуть! —
...Мовчать. А думи їх про море,
Що розіллється... Це ж тебе
Обступлять колом осокови,
Каховське море голубе!
Нагнуться аж до хвилі віти
Сріблястосизих яворів...
— Як гарно мріяти і жити!
— Як добре, що тебе зустрів!..

Дніпро здіймає сиві хвилі,
Несуться бризки аж туди,
Де б'ють джерела срібнобілі,—
Ключі холодної води
З-під вузлуватого коріння
Старих дерев, неначе світ...
Находить тепла ніч осіння,
Шлючи закоханим привіт.
Від Запоріжжя молодого,
Від озера з ім'ям Вождя¹,

¹ Озеро Леніна — перед греблею Дніпрогесу в Запоріжжі.

І до Каховки

та дорога

Біжить, неспинна як життя.
...Як любо тут! Шепочуть хвилі,
Удалні Дніпро зника.
І, обійнявши ніжно милу,
Тремтить Сергійова рука...

* * *

Куди не піду, не погляну —
Розгін робота взяла.
Важкого підйомного крана
Знялася угору стріла.
Стріли безупинні злети...
І ківш велетенський летить...
Дніпровську заплаву ракети
Сліпучо осяяли вмить.
Це значить — риття котлована
Розпочалось на зорі.
...Куди не піду, не погляну —
Робота кипить на Дніпрі.
Дивлюсь, впізнаю машиніста,
Звичайно ж, смоленський, Сергій!

Людина великого хисту,
У техніці він — чародій.
І що ці без нього машини?
Змертвілий метал важкий.
А він біля них — в ту ж хвилину
Говорить метал живий!
...Тримає на пульті він руки,
Мотори гудуть щочасу.
Залізного робота грюкіт
Збива прибережну росу.
Спокійна, міцна і владна
У машиніста рука,
І першому с'є принадно
Промінь йому з лозняка.
Рухи розмірені, точні...
Але, машиністе, держись,—
Іде он «студентка заочна» —
Здається ж, Наталя. Дивись!
Студент гідротехінституту —
Працює і вчиться вона.
Пісні на бетонному чути —
По них хто ж її не впізна!
Та в ранок оцей погідний
Не каже: «Хороший» чи «Рідний»,

А «Рідного», знай, допіка.
Чого ж вона грізна така?
— Лишень на хвилинку спинися!
Моторами ти не гурчи, ...
У вічі мені подивися:
Не соромно? Га?

Помовчи!

Чому не збудив на світанні?
...Яка ж це подія у нас...
— Ще день не такий настане ---
Бетон укладать прийде час! —
...Вдавала із себе грізну,
А сміх аж іскрився в очах.
— Сьогодні з бетонного пізно
Вернуть! —

І знялася, мов птах...

Здається, не йде вона — лине...
В серцях їх квітує любов.
...Співають мотори.

У глину

Ківш входить гігантський знов...

Діждались!

Для всіх наче свято —
«Великий бетон» пішов!
По праву цю впишемо дату
В етапи величних будов:
П'ятдесят третього року
Тридцять березня...

День

Цей не забути — широку
Путь слави і щастя й пісень.

Не вимірить гордість, що груди
Твої наповня, будівник.
Ти юність згадав Дніпробуду,
Отой двадцять сьомий рік...

Сусідами добрими стали
У книжечці трудовій,
Неначе на дивні скрижалі
Великий труд вписано твій.
У ній — Дніпробуд і Каховка,
Ще й вільна сторінка є...

Я вірю — Григорій Верьовка
Життя оспіває твоє.
Ти два Дніпрогеси зводив,
Тепер твій росте Каховбуд —
Окрилена мрія народів.
...Змагається радісний труд...
Сердечним бриніти струнам,
Як перш, в Запоріжжі колись...
Старий дніпробудівець з юним
Від радості обнялись...

— Бетон — вища марка! — щасливо
Сергієві доповіда
Наталя. Він рад особливо,
Бо перший бетон уклада.
Стріла екскаватора знову
З бетоном баддю підняла...
Тепер піднімається будові!
...І ходить невтомна стріла...

І люди ростуть на будові,
Й любов у труді вироста.
— Нам зводить в майбутнє казкові
Споруди і нові міста!

Зійшлись цього ранку вони це —
Невтомні герої труда,
І радісні і яснолиці —
Зміна рясна, молода.

Каховські, невидані зорі
Незгасні засвітить вона
На всьому далекім просторі,
Який завітчає весна.

І люди Каховки, як зорі,
Трудом засіяли своїм.
І чути в єдиному хорі:
— Зведемо

Комуни

дім!

МІСЯЧНА СОНАТА

I

Квітучий сад. В нім тиша залягла.
Прислухайся — почувеш в світлій
тиші

Легенький порух ніжного стебла —
Роси краплина те стебло колише.

Прислухайся — почувеш в тишині,
Як впасти довелось малій росині.
У сяйві ночі, в місячному сні,
Схилились квіти білі, жовті, сині

Я хвіртку обережно причинив,
Ступив два кроки. Став. Ні з місця
далі:

Чарівних звуків линув перелив,
Озвались в них і радості й печалі.

Вони у тиші все пливли, пливли.
Мені назустріч, щоб ввійти навіки
В бентежне серце. Так. Вони були
Моя недуга і найкращі ліки.

Не казка це — і музика, і сад,
І квіти у сріблястому тремтінні —
Лапатий круг веранди виноград
І там біля рояля сині тіні.

Твій силует і плавні рухи рук
Поміж мільйонів можу я впізнати,
І кожен звук, ледь чутний кожен
звук

Далекої весни, чарівної сонати...
Ти, може, з серцем гралася моїм,
Як потім довго вечорами грала
Те, що спокійне й голосне, як грім,

Тебе ж і Львів у серце я взяла,
І сад оцей, і цвіт веселий маю,
Консерваторії веселі дні,
Все, що ніколи не забудь мені...»

І квітнув сад, полум'яніли квіти,
Але здалось — побліднули тоді.

Сонати аркуші, як серця звіти,
Лежать у мене... Віти молоді
І квіти того саду вмить побачу —
Мов з аркушів пливуть, ростуть вони,
До серця хвилю кидають гарячу
З далекої хорошої весни.

III

Буває так тривожно, сумовито
В людському серці. І чому — хтозна.
Навколо—цвіт весни розлито і завито,
Казкова в небі знов голубизна.

Та все чогось тобі невістачає.
І промінь — пустотливе зайчєня —

Що все тобі у вічі заглядає,
Сліпить, сміється, спритно відчиня,—
Як двері до забутої оселі
Він — спомини, далекі та веселі...

Ба, навіть часом не розважить промінь
І книгу — друга не прийма душа...

...По радіо — далекий шум і гомін,
По хвилі хвиля лине, поспіша.

І раптом з однієї хвильки-звуку
Тебе, авжеж, тебе я впізнаю!
І ти мені даруєш радість, муку,
І повертаєш молодість мою;
Ти обізвалась серцем — не
росям —

З манливої отої далини,
Не листом осені, побляклим та
опалим, —
Сонатою казкової весни

Озвалася до мене, лиш до мене!
То значить друзі й па сьогодні ми,

І почуття моє, таке ж палке й зелене,
За радість подаровану візьми.

О дні, короткі часточки сонати,
Я бачу вас у цвіті і в траві,
Хоч вас не повернуть, не наздогнати,
Але у серці ви завжди живі.

Звучать над світом, як серця, роялі.
Соната вічна душі потряса.
І на гучнім всесвітнім фестивалі
Душі твоєї прозвучить краса.

Яке мені ти щастя дарувала,
Які слова я напишу в одвіт
Про зустріч ту, що рóки виростала
І зацвітала, наче першоцвіт.

То грай же, грай! Я чую, поринаю
У море звуків лагідних... О, грай,
А я весну минулу пригадаю,
Що відпливла за дальній небокрай.

Квітучий сад. В нім тиша залягла.
Прислухайся — почувеш в світлій тиші
Легенький порух ніжного стебла,
Роси краплина те стебло колише.

Не казка це — і музика, і сад,
І квіти у сріблястому тремтінні.
Лапаний круг веранди виноград
І там, біля рояля, наші тіні...

З. І. 57

Ірпінь.

З М І С Т

I

Сяйво прапора	7
Партії крила	10
В сузір'ї народної слави	15
Балада про комсомольця з України	18
Вишивки	23
Наша зіронька-зоря	25
Грузинській дівчині Тамарі	27
В селі Івана Франка	29
Моя незрадлива любов	32
Троянда осіння	34
Осінь, осінь! Клена ніжний спалах	36
Синіє перший сон, медунка	38
Ірпінський ліс	40
Ми душею відкриті	43
Перша стежка	45
Серце	48
Клава	52
Побуваєм на Сумщині!	56
Перший квиток	62
Моїй вчительці	65
Україно, серце моє!	69

II

Так починалось життя. Поема	75
Дорога в Каховку	129
Місячна соната	166

ДО ЧИТАЧІВ

Відгуки на цю книгу просимо надсилати на адресу: Київ, Пушкінська, 28. Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», масовий відділ.

Художнє оформлення *М. Д. ШАНШЕЙНА*

ЮЩЕНКО АЛЕКСЕЙ ЯКОВЛЕВИЧ
ТАК НАЧИНАЛАСЬ ЖИЗНЬ

Стихи и поэмы

(На українском язэке)

Редактор *А. П. М'ястківський*
Художній редактор *Р. Ф. Ліпатов*
Технічний редактор *Н. А. Тимчишина*
Коректор *Є. П. Карлаш*

*

Здано на виробництво 5. І. 1960 р. Підписано до друку 24. ІІ. 1960 р. Формат 70 × 108¹/₆₄. Фіз. друк. арк. 2,75. Умовн. друк. арк. 4,51. Обл.-вид. арк. 4,6 + 1 вкл. Тираж 4500. Зам. 12. БФ 04658. Ціна 4 крб.

Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь».
Київ, Пушкінська, 28.

Друко-хромолітографія «Атлас» Головополіграф-видаву Міністерства культури УРСР.
Львів, Зелена, 20.

